

розуміється як постійне відкладання важливих справ та прийняття рішень, що завжди повторюються всупереч усвідомленню державними службовцями негативних наслідків та неготовності взяти на себе відповідальність.

Висновком є те, що в процесі дезадаптації державні службовці менш енергетично обдаровані, не досить гнучкі та мобільні, а проблемні ситуації, міжособистісні та внутрішньоособистісні конфлікти, які виникають в різні періоди кар'єрного зростання, підвищують рівень прокрастинації виконання справ і прийняття рішень. Показниками дезадаптації державних службовців є: нездатність до формування нового гомеостатичного стану під час взаємодії організму та середовища; нездатність забезпечення діяльності в умовах підвищеної стресогенності зовнішнього середовища, що постійно змінюється; нездатність враховувати особливості середовища й активно впливати на нього; низький рівень суб'єктивного відчуття благополуччя; об'єктивна або суб'єктивна неможливість самореалізації та досягнення значимих цілей.

Проявами прокрастинації державних службовців в різні періоди кар'єрного зростання є: відволікання з причини розсіяної уваги і неможливістю зібратися; недбалість і поспішність в процесі виконання справ і прийняття рішень; негативний вплив Інтернету, який постійно відволікає від виконання справ і прийняття рішень; імпульсивність, яка ускладнює контроль поведінки та планування дій відповідно до мети; різноспрямована пошукова поведінка, що приводить до порушення цілепокладання.

Ключові слова: адаптація, економіко-психологічна адаптація, дезадаптація, прокрастинація, державний службовець, політична прокрастинація.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах соціальних змін та державних реформ, що забезпечують здійснення конституційних засад правової держави та формування громадянського суспільства, основною є проблема адаптації державних службовців

щодо здійснення управлінської діяльності. Питання розвитку ефективної, професійної та прозорої державної служби є головним у Цільовій комплексній програмі реформування системи підготовки кадрів для державної служби, підвищення кваліфікації державних службовців та формування кадрового резерву [18]. Дезадаптація та нездатність до існування в умовах підвищеної стресогенності зовнішнього середовища, яке постійно змінюється, призводить до неефективної управлінської діяльності державних службовців та супроводжується міжособистісними і внутрішньоособистісними конфліктами та є предиктором прокрастинації державних службовців в різні періоди кар'єрного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз показує, що протягом останнього десятиліття було опубліковано багато різноманітних наукових праць щодо прокрастинації, її причин та наслідків. Актуальні наукові дослідження пояснюють прокрастинацію як добровільне відкладання запланованих справ, не дивлячись на очікувані негативні наслідки, а також як емоційна реакція на складні чи неприємні справи. Проблемами розуміння змісту механізмів прокрастинації займалися Н. Боровська, Т. Вайда, Я. Варваричева, В. Воробйова, М. Дворник, В. Ковилін, М. Кузнецов, Т. Мотрук, В. Мичко та ін.

Аналіз наукової літератури з проблеми адаптації та дезадаптації показав, що вона викликає все більший інтерес як у дослідників, так і у практиків. Вітчизняні та закордонні дослідники вивчали особливості агресивної поведінки у осіб різних вікових груп (Г. Андрєєва, К. Бютнер, О. Гордякова, С. Завражин, О. Осницький та ін.), питання агресивності у зв'язку з конфліктами (Г. Васильєва, В. Ковальов, М. Левітов, В. Мерлін та ін.), емоціями (Т. Дембо, Д. Зільман, К. Ізард та ін.), окремі аспекти компетентності на державній службі, у тому числі і здатності до адаптації (В. Бакуменко, К. Ващенко, А. Вишневський, О. Оболенський та ін.).

Заслуговують на увагу роботи, дослідження та підходи зарубіжних фахівців, які розглядали різні аспекти адаптації, дезадаптації та відчуття благополуччя К. Рифф, А. Фернхем та інші.

Так, наприклад, А. Фернхем визначає адаптацію особистості за показником суб'єктивного відчуття благополуччя [16].

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Мета статті: розглянути та проаналізувати поняття дезадаптації та прокрастинації в контексті різних теоретичних досліджень; визначити показники дезадаптації які є предикторами прокрастинації державних службовців; з'ясувати взаємозалежність дезадаптації та прокрастинації державних службовців в різні періоди кар'єрного зростання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підвищення ефективності діяльності органів державної влади та їх апаратів загалом і кожного державного службовця зокрема, формування здатності до адаптації в різні періоди кар'єрного зростання мають велике значення у розвитку індивідуально-особистісних та професійних якостей фахівців державної служби. Зазначимо, що кар'єрне зростання прогнозує якісні зміни професійних особливостей державного службовця, до яких можна віднести досвід, професійні знання, вміння, навички, особистісні якості, здібності, у тому числі здатність до адаптації.

Слід констатувати, що перевага заснування уявлень про адаптацію належить вченню К. Бернара про сталість внутрішнього середовища. Саме завдяки підтримці такої сталості жива система набуває відносної незалежності від зовнішніх впливів, адаптуючись до навколишнього середовища [2]. Заслуговують на увагу думки дослідника У. Кеннона, який ввів в науковий обіг термін «гомеостаз». Автор вважав, що збереження гомеостазу досягається завдяки процесу адаптації під час взаємодії організму та середовища. У. Кеннон розглядав гомеостаз і як внутрішній стан, і як відношення в системі «організм – середовище». Всі процеси, що відбуваються в організмі, спрямовані на збереження стану рівноваги у відповідь на негативний вплив середовища [2].

Згідно позиції Ф. Березіна, «процес адаптації реалізується щоразу, як тільки в системі «організм – середовище» виникають значущі зміни, і забезпечує формування нового гомеостатичного

стану, який дає змогу досягати максимальної ефективності фізіологічних функцій і поведінкових реакцій» [5].

Велика кількість науковців вказує на підвищення актуальності проблеми адаптації людини до постійних змін оточуючого середовища. Це пов'язано з тим, що саме процес адаптації передбачає резерви людини відносно забезпечення діяльності та виживання в умовах підвищеної стресогенності зовнішнього середовища, що постійно змінюється. Серед основних стресорів, що діють на особистість, є: несприятлива соціально-економічна ситуація, ріст злочинності, погіршення екології, психічні перевантаження [11]. Важливо також звернути увагу на те, що значне підвищення інформаційного потоку у зв'язку з глобальними наслідками науково-технічної революції, зміною, по суті, суспільної формації в країні – їх вплив на зміну ритму та умов життя, праці й побуту, є загальними стресорами як для сучасної цивілізації в цілому, так й для українців зокрема. Зазначені стресори ставлять підвищені вимоги до адаптаційних резервів людини. Перевага сили стресорів над наявними адаптаційними резервами або недостатня адаптованість до їх дії призводить як до зниження ефективності діяльності людини, так і до виникнення різноманітних нервово-психічних і психосоматичних захворювань [12].

На наше переконання, великого значення в умовах підвищеної стресогенності зовнішнього середовища, що постійно змінюється, набуває процес психічної адаптації в різні періоди кар'єрного зростання державних службовців. Згідно позиції С. Максименка, психічна адаптація є процес взаємодії особистості з середовищем, при якому особистість повинна враховувати особливості середовища й активно впливати на нього, щоб забезпечити задоволення своїх основних потреб і реалізацію значимих ланцюгів [13]. С. Максименко підкреслює системний характер психічної адаптації і вказує, що вона може бути представлена як результат діяльності цілісної системи, що управляється самостійно [12].

Найбільш повну характеристику психічної адаптації, на нашу думку, подає Ф. Березін, який визначає її як процес установалення оптимальної відповідності особистості і навколишнього

середовища в ході здійснення діяльності, що властива людині, яка дозволяє індивідууму задовольняти актуальні потреби і реалізовувати пов'язані з ними значущі цілі (при збереженні психічного й фізичного здоров'я), забезпечуючи в той же час відповідність психічної діяльності людини, її поведінки вимогам середовища [5].

Необхідно відзначити, що соціальні проблеми, які обумовлюються стратифікацією суспільства, різним сприйняттям економічної політики держави, соціально-економічною адаптацією до нових умов є актуальними не тільки як соціальні та політичні, але й з точки зору психологічної адаптації [7].

При цьому, погоджуємось з думкою О. Дейнека, що різка стратифікація і втрати внаслідок змін в економічній політиці неминуче призводять до жертв. Однак ці об'єктивні причини не применшують і суб'єктивних причин дезадаптації. Зміни, що відбуваються, не можуть бути нейтральними: вони завжди мають позитивний або негативний зміст – з огляду на потенціал розвитку особистості в суспільстві та сприйняття нею самої себе [8]. Згідно позиції Ю. Швалба, в умовах соціальної стабільності (планової економіки) зміни обумовлюються активністю самих людей. Особливості ж теперішньої системи полягають у тому, що трансформаційні зміни перевищують індивідуальні можливості управління та контролю [21].

Необхідно відзначити, що різними дослідниками підкреслюється наявність тісного зв'язку між ефективністю діяльності людини та її адаптованістю. Вказується також і на роль проблеми адаптації безпосередньо для вирішення проблеми психофізіологічного забезпечення діяльності. Основним критерієм цінності адаптаційного процесу вважається забезпечення досягнення мети діяльності при мінімізації плати за цю діяльність. Процеси адаптації охоплюють всі рівні життєдіяльності: від молекулярного до психологічної регуляції діяльності в соціальному плані. Звідси вимальовувався весь спектр різних за складністю утворень організму, задіяних в процесі адаптації при змінах умов життєдіяльності і зовнішнього середовища. Такі ж великі і тимчасові характеристики адаптаційних

явищ, що відповідають різним рівням організму. Якщо сенсорні системи організму (як інформаційні канали) досить швидко адаптуються до змін (наприклад, очі до світла адаптуються в нормі протягом 50-60 секунд), що відбулися, то у вищих психологічних сферах дані явища проходять незрівнянно довше [11].

Надалі перейдемо до розгляду сутності понять економіко-психологічна адаптації та дезадаптація. Економіко-психологічна адаптація – істотна частина адаптації людини як суб'єкта господарювання до ринку (виробника, споживача, об'єкта економічної політики). Вона розглядається як частина соціальної адаптації, що являє собою адаптацію суб'єкта господарювання до економічних умов, що динамічно змінюються, і проявляється в бідності чи матеріальному благополуччі, тобто в економічному статусі і якості життя людини, в її очікуваннях і ставленні до економічних реформ, ринку, грошей [1].

Зазначимо, що ефективність адаптації визначають за інтегральним показником «якість життя» [8]. Це поняття в західній психології часто ототожнюється з поняттям щастя. Суб'єктивне відчуття благополуччя А. Фернхем визначає як функцію, що залежить від рівня радості або страху, яких зазнає людина. Ще одним компонентом суб'єктивного відчуття благополуччя є задоволеність життям, що визначається як когнітивний процес оцінювання – оцінка власного життя в цілому [16].

Згідно інтерпретації Риффа і Кейеза (Ryff and Keyes, 1995), параметри благополуччя є: автономність, уміння взаємодіяти із середовищем, особистісне зростання позитивні стосунки з іншими, наявність життєвої перспективи та адекватна самооцінка. Між цими компонентами й оцінками щастя, задоволеністю життям виявлено кореляційну залежність [16].

Треба констатувати, що поняття «якість життя» містить у собі й оцінку здоров'я, політичний, соціальний та інші аспекти, у тому числі економічне благополуччя. На думку О. Дейнека, підставами для визначення економічного благополуччя є: задоволення працею і доходом, задоволення споживанням, громадянське задоволення економічною політикою держави [8].

Отже, трансформація економіки і перехід до ринкової системи відносин змушує окремих людей і цілі соціальні групи змінювати спосіб життя [21], а здатність до адаптації державних службовців в нових економічних і соціальних умовах дає можливість більш ефективно здійснювати управлінську діяльність без прокрастинації виконання справ та прийняття політичних рішень.

Актуальними у контексті аналізу літератури є результати дослідження О. Дейнека, в якому розглядаються якості, характерні для представників різних соціальних груп, що перебувають по різні сторони шкали «адаптованість – дезадаптованість» до ринкових умов. Автором були виявлені пріоритетні якості, що сприяють адаптованості особистості: енергетична обдарованість; стресостійкість; вміння навчатися; саморегуляція й активність; гнучкість характеру (здатність у різних життєвих обставинах виявляти різні риси характеру), що відповідає ринковій орієнтації; виразні вольові якості; прикладний інтелект; високий рівень розвитку пам'яті та уваги; вираженість мотиву досягнення; перевага спрямованості на справу, а не на спілкування. А осередком адаптації особистості вважаються такі якості: енергетичні якості – активність; мотиваційно-вольові – цілеспрямованість, наполегливість, самостійність; гнучкість і мобільність [8].

Згідно позиції Ю. Швалба, об'єктивна або суб'єктивна неможливість самореалізації та досягнення значимих цілей, почуття соціальної й економічної незахищеності або втрата відповідальності і контролю над ситуацією переводять стиль життя в площину «вимушеності», що є показником негативної адаптації до несприятливих рівнів життя. Показниками дезадаптації особистості є: нездатність або небажання приймати рішення, відхід від відповідальності, екстернальний тип локусу-контролю, перекладання відповідальності на інших, острах самостійного рішення, відчуття фатальності того, що відбувається, відчуття себе пасивним об'єктом економічних відносин [21].

А. Фернхем визначає наступні рівні вияву дезадаптації: психосоматический рівень; особистісний рівень; міжособистісне спілкування; рівень моралі; соціальний рівень [16]. (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Рівні вияву дезадаптації

Рівні	Показники
Психосоматичний рівень	Невротичні симптоми, психогенні захворювання
Особистісний рівень	Заздрість, над-егоїзм, агресивність або песимізм, апатія, розпач
Міжособистісне спілкування	Конфліктність, безвідповідальність, над-індивідуалізм
Рівень моралі	Аморальність, втрата гідності
Соціальний рівень	Соціальні труднощі (бідність)

Отже, ми вважаємо, що дезадаптація як процес, що посилює проблемні ситуації в управлінській діяльності та супроводжується міжособистісними і внутрішньоособистісними конфліктами є предиктором прокрастинації державних службовців в різні періоди кар'єрного зростання.

Далі перейдемо до розгляду сутності поняття прокрастинації.

Теоретичний аналіз і узагальнення підходів до вивчення прокрастинації показав, що вперше дослідження цього феномену був зроблений у 1992 році, в роботі Ноаха Мілграма «Прокрастинація: хвороба сучасності» (Noach Milgram, Procrastination: A Malady of Modern Time), а широкі наукові дискусії про даний феномен почалися двадцятьма роками раніше. Однак згадки про прокрастинацію і описи цього явища можна зустріти набагато раніше, в тому числі у роботах часів розквіту індустріальної революції в середині XVIII століття, і в Оксфордському словнику 1548 р. Можна також відзначити існування в більшості мов такого прислів'я: «Не відкладай на завтра те, що можна зробити сьогодні». Англійські аналоги: «Procrastination is the thief of time» («Відкладання справ - крадій часу»), «Delays are dangerous» («Зволікання небезпечні») [10].

Так, J. Ferrari зі своїми колегами (1995) розглядає прокрастинацію як явище, яке існувало упродовж усієї історії людства, проте

негативних конотацій набуло саме з приходом промислової революції (1750 р.), коли поряд з новими технологіями з'явилися точні терміни виконання роботи [27].

За результатами досліджень Н. Milgram (1992), стрімке поширення прокрастинації саме у наш час, вбачається в накладанні на людину зобов'язань та висування жорстких термінів для їх виконання. Тому, на думку вченого, аграрні суспільства, які є менш розвиненими, «не хворіють» на прокрастинацію [31].

На сучасному етапі розвитку суспільства ріст прокрастинації пов'язаний зі зміною технологій і часових рамок виконання завдань, що притаманно для нашого часу, у якому технології розвиваються стрімкими темпами, відбувається модернізація усіх сфер життєдіяльності людини та, відповідно, зростають вимоги до кваліфікації спеціалістів і результатів їхньої діяльності, до відповідальності фахівців, їхнього уміння аналізувати, прогнозувати наслідки своїх дій чи без діяння.

Як порушення регуляції діяльності (*selfregulatory failure*), за якого людина має схильність відкладати на потім складні чи неприємні для себе справи, тлумачить прокрастинацію Р. Steel (2007). На основі теорії часової мотивації, яка є спробою інтеграції наукових поглядів на причини прокрастинації, він пояснює це явище як добровільне відтермінування індивідом запланованих справ, не дивлячись на очікувані негативні наслідки із-за затримки [36].

Подібної думки дотримується J. Ferrari (1995), який розглядає прокрастинацію як функціональну затримку чи ухилення від дії [27].

У вітчизняній практиці соціально-психологічні дослідження стану прокрастинації спираються на теорію діяльності О. Леонтьєва [14]. Особистість активна і відповідальна, в якій зараз так гостро має потребу суспільство, – це особистість з високим рівнем сміливої соціальної поведінки і діяльності. У державному управлінні велике значення має здатність фахівців до сміливої соціальної поведінки без прокрастинації прийняття та виконання управлінських рішень. Л. Виготський вважав, що вольова, або довільна поведінка є поведінка соціальна за своєю суттю. Найхарактернішим для оволодіння власною поведінкою є вибір. Він виділяв у довільній дії

два окремих процеси: власне, саме рішення та виконавчий – це дія по виконанню прийнятого рішення [6].

Сучасні соціально-психологічні дослідження стану прокрастинації базуються на концепції Є. Базики, яка визначає прокрастинацію як розлад вольових процесів, самопокладання, цілеспрямованості, самоорганізованості. На її думку «прокрастинатори – це особистості з нерозвиненими, несформованими вольовими процесами, які не вміють чи не здатні подолати самих себе, свої лінощі» [4].

В професійній діяльності державних службовців існує концепція політичної прокрастинації, яку обґрунтував Ю. Шайгородський. Згідно позиції автора, відкладання (уникнення) прийняття й реалізації важливих політичних рішень визначається неготовністю суб'єкта, котрий має прийняти таке рішення, взяти на себе відповідальність за його наслідки, що може зумовлюватися сумнівами щодо успішності реалізації, або ж усвідомленням нездатності подолати конфлікт, котрий виникне внаслідок прийняття рішення. За поглядами Ю. Шайгородського, політична прокрастинація може визначатися як особливостями, пов'язаними з процесом прийняття владного рішення, так і з мотивацією суб'єкта, котрий приймає рішення. Як процес цей феномен розкривається в когнітивних поняттях: рефлексія, завдання, досвід, целепокладання. Політична прокрастинація, яка зумовлена мотивацією, тобто впливає із самоідентифікації суб'єкта прийняття політичного рішення та його інтересів, визначаються аксіологічними й етичними поняттями: ідентичність, світогляд, цінності, відповідальність, інтерес [20].

Суспільно-політична стагнація державних службовців в різні періоди кар'єрного зростання підштовхує до формування більш гнучких моделей, з урахуванням індивідуально-особистісних предикторів прокрастинації виконання справ і прийняття управлінських рішень.

Треба відзначити, що недбалість і поспішність особистості в різні вікові періоди підвищує рівень дезадаптації та є предиктором прокрастинації. І навпаки, добросовісність, яка зростає з віком, має сильний негативний кореляційний зв'язок з прокрастинацією

[29]. Згідно принципу зрілості [34], сумлінність має важливе значення для успішного виконання завдань розвитку, таких як покладання на себе обов'язків дорослої праці та сімейного життя. При розгляді особливостей наймолодшої вікової групи, було визначено, що учасники, які проходять навчання або професійне навчання, прокрастинували більше, ніж їхні однолітки. Подальшим поясненням таких висновків може бути те, що зрілі дорослі використовують більш ефективні та стратегічні рішення, ніж молоді дорослі [26], що призводить до меншої прокрастинації порівняно з менш ефективними стратегіями, наприклад уникаючим стилем вирішення проблем [23].

Доречним буде також акцентувати увагу на проблемі впливу Інтернету на особистість, який став невід'ємною частиною повсякденного життя і широко використовується у професійних і навчальних середовищах. Діяльність в Інтернеті, яка постійно запрошує відволіктись від запланованих завдань, може стимулювати прокрастинацію і навіть розглядатися як ключовий аспект проблемного використання Інтернету [25] та викликати дезадаптаційні прояви особистості.

Зазначимо, що в процесі дезадаптації особистості важливо враховувати взаємозв'язок між прокрастинацією та виконавчими функціями, такими як планування майбутнього, судження, навички прийняття рішень, концентрація уваги, гальмування. Так, у дослідженні Gustavson et al. використовувались поведінково-генетичні методи для вивчення взаємозв'язку між прокрастинацією та виконавчими функціями (executive functions), що пролили нове світло на когнітивні механізми, що спричиняють тенденцію до ірраціональної затримки дії. Це було перше дослідження, яке показало, що прокрастинація пов'язана з гіршими показниками ефективності загальних виконавчих функцій на фенотипічному та генетичному рівнях, і що ці генетичні зв'язки були пов'язані з перехрещенням між прокрастинацією та повсякденними невдачами управління цілями. Крім того, хоч це і не було частиною апріорних гіпотез, дослідження також виявило суттєву негативну кореляцію між прокрастинацією і здатністю до зміщення специфічних

виконавчих функцій. Зв'язки між прокрастинацією та виконавчими функціями, які спостерігали автори, були незалежними від наслідків соціальної бажаності [32].

Важливим є дослідження тих же авторів в якому використовувалася поведінкова генетична методологія для перевірки трьох гіпотез, що підтвердило б думку Steel, що зволікання виникає як побічний результат імпульсивності: 1) прокрастинація є спадковим феноменом; 2) дві риси мають значну генетичну спорідненість; 3) здатність управління цілями є важливою складовою частиною цієї спільної варіації. Треба відзначити, що прогнози були підтверджені. По-перше, як прокрастинація, так і імпульсивність були помірно спадковими (46 % та 49 % відповідно). По-друге, хоча дві риси були розмежовані на фенотипічному рівні ($r = 0.65$), вони не були сепарабельними на генетичному рівні ($r_g = 1.0$). Більша частина подібних генетичних варіацій призводила до змін в управлінні цілями. Результати дослідження свідчать, що прокрастинація та імпульсивність пов'язані насамперед із генетичними впливами на здатність ефективно використовувати свої пріоритетні цілі для регуляції діяльності [33].

Треба відзначити, що одна з причин феномену прокрастинації є порушення цілепокладання особистості. Таке спотворення трапляється на рівні системи прийняття рішень і цільових перевірок поведінки. Людина починає дуже швидко брати багато цілей, причому перевага віддається короткотерміновим. При цьому фокус уваги постійно зміщується, і суб'єктивно це виглядає як «важко сконцентруватися», «не можу нічим довго займатися, думки пливають». Особистість дуже багато часу приділяє стороннім справам, при цьому по суті нічого не робить. Змінити ситуацію в стані різноспрямованої пошукової поведінки, яка характеризується постійним виникненням нових цілей, дуже складно. Зазначимо, що різноспрямована пошукова поведінка є корисною для дітей, але в дорослому віці призводить до порушення цілепокладання.

Таким чином, взаємозалежність дезадаптації та прокрастинації державних службовців в різні періоди кар'єрного зростання визначаються наступними показниками та проявами (див. табл. 2).

Таблиця 2.

Взаємозалежність дезадаптації та прокрастинації державних службовців в різні періоди кар'єрного зростання

№ п/п	Показники дезадаптації	№ п/п	Прояви прокрастинації
1.	Нездатність до формування нового гомеостатичного стану під час взаємодії організму та середовища	1.	Відволікання з причини розсіяної уваги і неможливістю зібратися
2.	Нездатність забезпечення діяльності в умовах підвищеної стресогенності зовнішнього середовища, що постійно змінюється	2.	Недбалість і поспішність в процесі виконання справ і прийняття рішень
3.	Нездатність враховувати особливості середовища й активно впливати на нього	3.	Негативний вплив Інтернету, який постійно відволікає від виконання справ і прийняття рішень
4.	Низький рівень суб'єктивного відчуття благополуччя	4.	Імпульсивність, яка ускладнює контроль поведінки та планування дій відповідно до мети
5.	Об'єктивна або суб'єктивна неможливість самореалізації та досягнення значимих цілей	5.	Різностямована пошукова поведінка, що приводить до порушення цілепокладання

Отже, за умови дезадаптивної поведінки, державний службовець здійснює управлінську діяльність в стані прокрастинації виконання справ та прийняття політичних рішень в різні періоди кар'єрного зростання.

Висновки. Теоретичний аналіз і узагальнення сучасних підходів вивчення проблеми взаємозалежності дезадаптації та прокрастинації показали, що дезадаптація як процес, що посилює проблемні ситуації в управлінській діяльності та супроводжується міжособистісними і внутрішньоособистісними конфліктами є предиктором прокрастинації державних службовців в різні періоди кар'єрного зростання.

Феномен прокрастинації є негативне явище, яке перешкоджає суспільному розвитку і розуміється як постійне відкладання важливих справ та прийняття рішень, що завжди повторюються всупереч усвідомленню державними службовцями негативних наслідків та неготовністю взяти на себе відповідальність.

В процесі дезадаптації державні службовці менш енергетично обдаровані, не досить гнучкі та мобільні, а проблемні ситуації, міжособистісні та внутрішньоособистісні конфлікти, які виникають в різні періоди кар'єрного зростання, підвищують рівень прокрастинації виконання справ і прийняття рішень. Показниками дезадаптації державних службовців є: нездатність до формування нового гомеостатичного стану під час взаємодії організму та середовища; нездатність забезпечення діяльності в умовах підвищеної стресогенності зовнішнього середовища, що постійно змінюється; нездатність враховувати особливості середовища й активно впливати на нього; низький рівень суб'єктивного відчуття благополуччя; об'єктивна або суб'єктивна неможливість самореалізації та досягнення значимих цілей.

Проявами прокрастинації державних службовців в різні періоди кар'єрного зростання є: відволікання з причини розсіяної уваги і неможливістю зібратися; недбалість і поспішність в процесі виконання справ і прийняття рішень; негативний вплив Інтернету, який постійно відволікає від виконання справ і прийняття рішень; імпульсивність, яка ускладнює контроль поведінки та планування дій відповідно до мети; різноспрямована пошукова поведінка, що приводить до порушення цілепокладання.

Стаття надійшла до редакції: 22.03.21

INTERDEPENDENCE OF MALADAPTATION AND PROCRASTINATION OF CIVIL SERVANTS IN DIFFERENT PERIODS OF CAREER GROWTH

Lyudmila Kotliar, Associate Professor, Candidate of Psychological Sciences, PhD student of the National Academy of Public Department under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

The article is devoted to the problem of interdependence of maladaptation and procrastination of civil servants, identification of basic approaches. The process of adaptation involves the reserves of civil servants to ensure management and existence in conditions of increased stress of the environment, which is constantly changing. The maladaptation of civil servants leads to disruption of interaction with the environment, aggravation of problematic situations in management and is accompanied by interpersonal and intrapersonal conflicts in different periods of career growth. Diagnostic criteria for maladaptation of civil servants are violations in professional activities during different periods of career growth and in the interpersonal sphere.

Disadaptation as a process that exacerbates problem situations in management and is accompanied by interpersonal and intrapersonal conflicts is a predictor of procrastination of civil servants in different periods of career growth. As a result of the analysis of scientific sources the essence and main signs of maladaptation and procrastination of civil servants are determined. The current scientific approaches to the definition of concepts are considered and analyzed. The main aspects of the above phenomena have shown that the phenomenon of procrastination is a negative phenomenon that hinders social development and is understood as the constant postponement of important matters and decisions that are always repeated despite the awareness of public officials of negative consequences and unwillingness to take responsibility.

The bottom line is that in the process of maladaptation, civil servants are less energetic, less flexible and mobile, and problematic situations, interpersonal and intrapersonal conflicts that arise in different periods of

career growth, increase the level of procrastination of cases and decision-making. Indicators of maladaptation of civil servants are: inability to form a new homeostatic state during the interaction of organism and environment; inability to ensure activity in conditions of increased stress of the constantly changing environment; inability to take into account the peculiarities of the environment and actively influence it; low level of subjective feeling of well-being; objective or subjective impossibility of self-realization and achievement of significant goals.

Manifestations of procrastination of civil servants in different periods of career growth are: distraction due to distracted attention and inability to gather; negligence and haste in the process of doing things and making decisions; the negative impact of the Internet, which constantly distracts from doing things and making decisions; impulsiveness, which complicates the control of behavior and action planning in accordance with the goal; multidirectional search behavior, which leads to a violation of goal setting.

Key words: *adaptation, economic and psychological adaptation, maladaptation, procrastination, civil servant, political procrastination*

Received: 22.03.21

References:

1. Andreeva I.V. (2000). *Ekonomicheskaya psihologiya. Sotsiokulturniy podhod [Economic psychology. Sociocultural approach]*. Peter [in Russian].
2. Anokhin, P.K. (1975). *Ocherki po psihofiziologii funktsionalnyih sistem [Essays on the psychophysiology of functional systems]*. *Meditsina – Medicine*. Moscow [in Russian].
3. Atamanchuk, G.V. (1997). *Teoriya gosudarstvennogo upravleniya [Theory of public administration]*. Moscow [in Russian].
4. Bazika, E.L. (2012). Fenomen psikhofiziologichnoho stanu prokrastynatsii [The phenomenon of psychophysiological state of procrastination]. *Mezhdistsiplinarnyye issledovaniya v nauke i obrazovanii – Interdisciplinary research in science and education*, 1. Retrieved from <https://www.es.rae.ru/mino/158-1023> [in Ukrainian].

5. Berezin, F.B. (1988). Psihicheskaya i psihofiziologicheskaya adaptatsiya cheloveka [Mental and psychophysiological adaptation of the person]. *Nauka – Science* [in Russian].
6. Vygotsky, L.S. (1983). Sobranie sochineniy [Collection of works]. *Pedagogika – Pedagogy*, (Vols. 1-6). Moscow [in Russian].
7. Horenko, O. (2003). Borotba z bidnistiu yak oriientyr proievropeiskoi polityky [Poverty alleviation as a guideline for pro-European policy]. *Politychnyi menedzhment – Political management*, 2, (pp. 107 – 121) [in Ukrainian].
8. Deyneka, O.S. (2000). Ekonomicheskaya psihologiya [Economic psychology]. St. Petersburg: Izd-vo S.- Peterburgskogo un-ta [in Russian].
9. Ilin, E.P. (2011). *Rabota i lichnost. Trudogolizm, perfektsionizm, len* [Work and personality. Workaholism, perfectionism, laziness]. St. Petersburg [in Russian].
10. Kovyilin, V.S. (2013). Teoreticheskie osnovyi izucheniya fenomena prokrastinatsii [Theoretical bases of studying the phenomenon of procrastination]. *Lichnost v menyayuschemsya mire: zdorove, adaptatsiya, razvitie – Personality in a changing world: health, adaptation, development*, 2 (2), (pp. 22-41) [in Russian].
11. Kokun, O.M. (2006). *Psykhofiziologhiia* [Psychophysiology]. Kyiv: Center for Educational Literature [in Ukrainian].
12. Lazurenko, S.I. (2010). *Rozvytok psykhomotornykh yakostei studentiv tekhnichnykh VNZ* [Development of psychomotor qualities of students of technical universities]. Kyiv: DP Information and Analytical Agency [in Ukrainian].
13. Lazurenko, S.I. (2011). *Psykhofiziologhiia ustanovok v rehuliatsii motoryky liudyny* [Psychophysiology of attitudes in the regulation of human motility]. Kyiv: University «Ukraine» [in Ukrainian].
14. Leontev, A.N. (1977). Deyatel'nost. Soznanie. Lichnost [Activity. Consciousness. Personality]. (2nd ed.). *Politicheskie materialy – Political materials*. Moscow [in Russian].
15. Muzdyibaev, K. (1999). *Vospitanie otvetstvennosti* [Education of responsibility]. St. Petersburg: Eurasia [in Russian].
16. Fernhem, A., & Heyven, P. (2001). *Lichnost i sotsialnoe povedenie* [Personality and social behavior]. St. Petersburg [in Russian].
17. Shinkarchuk, V.I. (Eds.). (2002). *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv: Abris [in Ukrainian].

18. Tsilova kompleksna prohrama reformuvannia systemy pidhotovky kadriv dlia derzhavnoi sluzhby, pidvyshchennia kvalifikatsii derzhavnykh sluzhbovtziv ta formuvannia kadrovoho rezervu [Targeted comprehensive program of reforming the training system for the civil service, training of civil servants and the formation of a personnel reserve]. (n.d.). www.president.gov.ua. Retrieved from <http://www.president.gov.ua> [in Ukrainian].

19. Shaihorodskyi, Yu.Zh. (Eds.). (2014). Fenomen politychnoi prokrashtynatsii yak vyklyk stratehichnomu myslenniu [The phenomenon of political procrastination as a challenge to strategic thinking]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplin – Scientific journal of NPU named after M.P. Drahomanova. Political sciences and methods of teaching socio-political disciplines*, 22, (pp. 85–91) [in Ukrainian].

20. Shaihorodskyi, Yu.Zh. (Eds.). (2013). Syndrom politychnoi prokrashtynatsii: prychny i naslidky [Syndrome of political procrastination: causes and consequences]. *Politychnyi menedzhment: nauk. zhurnal – Political management: science magazine*, 59, (pp. 16–29) [in Ukrainian].

21. Shvalb, Y. (2003). Psykhologichni kryterii vyznachennia styliu zhyttia [Psychological criteria for determining lifestyle]. *Sotsialna psykholohiia – Social Psychology*, 2, (pp. 14 – 20) [in Ukrainian].

22. Shemyakina, O.O. (2013). Vliyanie prokrashtynatsii na uroven stressa u studentov [The effect of procrastination on the level of stress in students]. *Psikhologiya i pravo – Psychology and law*, 4. Retrieved from <http://psyjournals.ru/psyandlaw/2013/n4/66242.shtml> [in Russian].

23. Adrian, M, Lyon, A.R, Oti, R., & Tininenko, J. (2010). Developmental foundations and clinical applications of social information processing. *Marriage & family review*, 46(5), (pp. 327–345) [in English].

24. Bakhmat, N., Kotliar, L., Zhytomyrska, T., Slabko, V., Zhurian, V., Pilevych, O., & Smyrnova, I. (2020). Pedagogical Principles of Training Specialists in Public Administration and Management in the System of Vocational Education. *Systematic Reviews in Pharmacy*, 11 (10), (pp. 203-207). DOI:10.31838/srp.2020. 10.34. [in English].

25. Beutel, M.E., Brähler, E., Glaesmer, H., Kuss, D.J., Wölfling, K., & Müller, K.W. (2011). Regular and problematic leisure-time Internet use in the community: results from a German population-based survey. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(5) [in English].

26. Blanchard-Fields, F. (2007). Everyday problem solving and emotion an adult developmental perspective. *Current Directions in Psychological Science*, 16(1), (pp. 26–31) [in English].

27. Ferrari, J.R., Johnson, J.L., & McCown, W.G. (1995). *Procrastination and task avoidance: Theory, research, and treatment*. New York: Springer [in English].

28. Ferrari, J.R. (2001). Procrastination as self-regulation failure of performance: Effects of cognitive load, self-awareness, and time limits on working best under pressure. *European Journal of Personality*, (Vol. 15), (pp. 391-406) [in English].

29. Klingsieck, K.B. (2013). Procrastination in Different Life-Domains. Is Procrastination Domain Specific. *Current Psychology*, 32(2), (pp. 175–185) [in English].

30. McCrae, R.R., Costa, P.T., de Lima, M.P., Simões, A., Ostendorf, F., & Angleitner, A. (1999). Age differences in personality across the adult life span: parallels in five cultures. *Developmental psychology*, 35(2) [in English].

31. Milgram, N.A. (1992). Procrastination: A malady of modern time. *Boletín de Psicología*, (Vol. 35) [in French].

32. Gustavson, D.E., Miyake, A., Hewitt, J.K., & Friedman, N.P. (2015). Understanding the Cognitive and Genetic Underpinnings of Procrastination. Evidence for Shared Genetic Influences with Goal Management and Executive Function Abilities. *Journal of Experimental Psychology*. 144(6), (pp. 1063–1079). DOI:10.1037/xge0000110 [in English].

33. Gustavson, D.E., Miyake, A., Hewitt, J.K., & Friedman, N.P. (2014). Genetic Relations Among Procrastination, Impulsivity, and Goal-Management Ability. Implications for the Evolutionary Origin of Procrastination. *Psychological Science*, 25(6), (pp. 1178–1188). DOI:10.1177/0956797614526260 [in English].

34. Roberts, B.W., Wood, D., Caspi, A. (2008). The development of personality traits in adulthood. *Handbook of personality: Theory and research*, 3, (pp. 375–398) [in English].

35. Savkov, A., Suray, I., Kotliar, L., Polishchuk, L., Bushman, I., & Vasiuk, N. (2020). Stem education as the latest philosophy of lifelong learning to develop key competencies of a civil servant. *International Journal of Management (IJM) Scopus Indexed Volume*, 11, 2, (pp. 163–169) [in English].

36. Steel, P. (2007). The nature of procrastination: a meta-analytic and theoretical review of quintessential self-regulatory failure. *Psychological bulletin*, (Vol. 133(1), (pp. 65-94) [in English].

Відомості про авторів / Information about the Authors

Котляр Людмила Іванівна: Національна академія державного управління при Президентові України, вул. Антона Цедіка, 20 м. Київ, 03057, Україна.

Lyudmila Kotlyar: National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, 20, Anton Tsedyk St., Kyiv, 03057, Ukraine.

ORCID. ORG./0000-0002-4785-0956

E-mail: kotliar.62@ukr.net